

LYSY (76) ai

sg m N łysy (26). ◇ G łys(e)go (11). ◇ A łys(e)go (4). ◇ I łysym (5). ◇ V łysy (1). ◇ f N łysã (4).
◇ G łysé (1) *OpecŻyw*, łys(e)j (1) *BielKron*. ◇ D łys(e)j (1). ◇ A łysą (2). ◇ I łysą (4). ◇ L łys(e)j (8).
◇ n N łys(e) (2). ◇ I łysym (1). ◇ pl N m pers łysi (2). subst łys(e). (2) ◇ G łysych (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Pozbawiony częściowo lub całkowicie włosów na głowie, ostrzyżony; calvus Mącz, Calep, Cn; recalvus, recalvaster, praecalvus Calep, Cn; area, glaber, phalacros Calep; calvaster, calvatus, calvena, defloccatus, madarus, relicinus homo Cn (60) : A tako go [siwiejącego mężczyznę] podfkubály Iz go łyfym vdziáľály. BierEz Mv, N3; Samey [sarcocolli] niedaway dla iey żrawoŃci/ bo ktho iey wiele pożywa/ Rychło będzie łyfy *FalZioł* III 30a; otrokom zbytnie Ńwadziebnym poŃpolicie włoŃi opadaia, á łyfi bywiaia *GlabGad* B2; Rzymiany/ nie mieli czym Ńtrzeláć/ bo Ńie im iuż były cięćiwyy potárgály v łukow/ áż dzyewkom wárkocze vrzynano iz były łyfe/ przeto boginia Wenus łyfa przewáli/ która dzyewki Ńpráwuie. *BielKron* 24v; Area, genus morbi in capite, Gdy kto głowę oblażła ma/ niekiedy łyfy. *Mącz* 15c; Depilis, Bezwłofy/ goły/ łyfy. *Mącz* 300a, 32b [2 r.], 146a, 239d, 296d, 316d; *GórnDworz* N6; *HistRzym* [2], 3 [2 r.]; DobrotliwoŃ *Caiufa* Ceľárzá áż do niebá podnoŃzý/ ále tegoż iego żołnierz/ łyfym cudzołóznikiem zowie. *ModrzBaz* 57v; *SkarŻyw* 508; BArtoŃzu łyfy/ á z HiŃzpáńfką broda/ Godzien by ľáŃki zá Ńwoia vroda. *KochFr* 60; *Calep* 153b, 797a, 897b; Wierzch głowy ich łyfy będąie/ y obnázy P. Bog włofy ich/ y pobierze im vbiry ich *SkarŻyw* 580b.*

W poľaczeniach szeregowych (2): Plebáńfko będzie łyfe/ oprzáte Ńiwe *RejZwierc* 66, 158.

Wyrazenia: »łyse czoło« [szyk 1:1] (2): *BielŻyw* 47; Czoło wielkie a zewľzýd okrągłe, gołe gładkie y troche łyfe, cźlowieka wľpanieľego znamionuie, dobrego przyrodzenia y teź rozumu *GlabGad* N4.

»diabeľ łysy« (1): Ale nieboze ty kreľfy [= *namaszczenie olejami*] Wľzytky zetrze Dyabel łyfy. *RejKup* h4.

»łysa głowa; łysy na głowie« (4; 1): Popioľ Zaby w garnczu żywo Ńpaloney z miodem zmieľzawľzi albo zľmoľą mieľkka, na łyfey głowie włofy rodzi. *FalZioł* IV 15b; *RejKup* y3v; Byľ [Olbracht] wzroŃtu mkleľo/ proŃty w obyczáioch/ mowy Ńzepietliwey/ łyfy ná głowie *BielKron* 397v; *HistRzym* 3; *MWilkHist* B4v.

»szupryna łysa« (1): Bo iáko pan ma być zdrów á w nim piwo kifa/ Y od tegoć wieć drzy ľeb y ľzupryná ľyfa. *RejWiz* 66v.

a. *W funkcji przydomka* (3) :

Wyrazenie: »Wenus. Wenera łysa« (2:1): PiŃzý/ iz gdy leżaľ v Aquileiey/ nie doŃtáľo byľo obegnańcom do łukow cięćiw/ bo Ńie iuż były potárgály/ niewiaľty y dzyewki porzázály Ńwe wárkocze/ á ná cięćiwyy krećily. S they przyczyny koŃcioľ Rzymiańie dali poŃtáwić Weneryy łyfey/ która żeńŃki narod Ńpráwuie. *BielKron* 152, 24v [2 r.].

a. *W funkcji rzeczownika* (5) : Łyfy ná muchę Ńię gniewaľ *BierEz* N3; *GlabGad* B2; Iáko gdy go [Helizeusza] dzieći goniły woľáiacz zá nim łyfy idzie łyfy idzie [*ascende, calve;ascende ealve! Vulg* 4.Reg 2/23] *RejZwierc* 125.

Przysłowie: chczefzli Ńwego dobego [!] Ńtrzeź Ńie zawľze łyfeľo *GlabGad* B2v.

b. *Zestawienia w funkcji n-pers* (16) :

»Bolesław Łysy« [szyk 3:1] (4): Po śmierci cnotliwego páná Henryká zabitego od Tátar/ wybráli łobie máli Polacy zá páná łyná iego Bolełławá łyłego *BielKron* 361, 361v, 362, 367.

»Karzeł, Karolus Łysy« (4:3): KArolus rzeczony łyły/ zá pomocą Iana Papieżá ná Celárstwo koronowan *BielKron* 172; Ludwig wzywał s Kárłem łyłym wšytki kráiny Niemieckie y Fráncufkie *BielKron* 171, 171, 172 [3 r.], Kkkk3.

»Jakub(ek) Łysy« (3): Murazs chlop czarny kthori łzyą v Jacubka liłłego za s. Marczinem chowa łuknyą therafz nyedawno człowyekovi yednemv vkradł *LibMal* 1545/107v, 1545/98, 1546/113.

»Łysy Ładziław« [szyk 1:1] (2): Giezá łyn Tboxow oćiec s. Szczepaná/ łtriy Wázulow á Ladziłławá łyłego od brátá Michałá/ będąc Kłiążęciem Węgierłkim wzgárdził okrucieńłtwo y obyczáie pogáńłkie *BielKron* 299v, 300.

2. O koniu: mający białą plamę na czole, strzałkę idącą od czoła do nozdrzy (3) : Iakom ya nyewzyala zrzepcza czyschawego łyschego w malocziczach v kmyeczia *ZapWar* 1526 nr 2321; Y potkał łie s łásiadem/ pytał o gniádego/ Iełliby gdzie nie widał tám Koniá łyłego. Ten rzekł/ á y toć łyły/ co to łiedziłz ná nim *RejFig* Cc3.

3. Pozbawiony roślinności (13) : Nie wczyłz łáłow łpiewáć/ niememi łię łtáły/ Milczą gory Maenálłkie/ milczą łyłe łkály. *KlonŻal* Bv.

a. Zestawienia w funkcji n-loc (12) :

»Łysa Głowa« = *Kalwaria* (1): A niołac łobie krzyłz/ wyłłedł ná ono miełce/ kthore zową łyłą głową/ á po Zydowłku Golgothá [*in eum qui dicitur Calvariae, locum, Hebraice autem Golgota*] *Leop Ioann* 19/17.

»Łysa Góra« = *Kalwaria* (3): a onij go [Jezusa] gwáltem pędzą na łyłą gorę *OpecŻyw* 136v, 133v; *WujNT* XXXXX.

»Łysa Góra« = szczyt w Górach Świętokrzyskich [szyk 6:1] (7): [Bolesław Chabry] Kłáłztor S. Krzyża ná Łyłey gorze záłóżył látá 1006. *BielKron* 345v, 341, 361v, 365v, 376v; *SkarŻyw* 356; *StryjKron* 370.

»Łysa Góra« = szczyt górski w Austrii (1): Bávárska ziemiá od Dunáyu áż do gór Apes zwánych/ miedzy rzeką Enum zwaną á miedzy górą w Rakusiech Kalenberg/ to iefł łyła gorá zwána olięga. *Mącz* 250a.

4. [bot. Zestawienie: »łysy sok« = prawdopodobnie *Sarcocolla* Kth., krzewy należące do endomicznej rodziny *Penaeaceae*, rosnące w państwie przyłdkowym (południowo-zachodni kraniec Afryki). Zawierają żywicę zwaną sarkokoliną, cenioną bardzo przez starożytnych Arabów i Persów: Łyły łok. *Sarcocolla*. *SArncocola* [!] iefł v Polakow łysym sokiem rzeczóná/ dla thego iż łyłieie kto iey częłto wzywa/ iefł żywica drzewa iednego w Perłkiey ziemi *SienHerb* 226a, D4#v (*Linde*).]

Synonimy: 1. bezwłosy, gładki, golony, nieporosły, oblazły; 2. goły, nagi; 4. sarkokolla.

Cf **ŁYSAK, ŁYSEK, ŁYSIEC, ŁYSOGĘBY, LYSOŃ**